

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВУЄК Ольга Євгенівна

УДК 811.111'42:821.111(415)'06-1.09

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ФЕНОМЕНІВ
У АНГЛОМОВНІЙ ІРЛАНДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ:
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Колесник Олександр Сергійович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
кафедра германської філології, професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бехта Іван Антонович,
Львівський національний університет імені Івана
Франка, кафедра англійської філології, професор

кандидат філологічних наук, доцент
Галич Оксана Борисівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра англійської і німецької філології та перекладу
імені професора І. В. Корунця, доцент

Захист відбудеться “16” грудня 2020 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат відіслано 16.11.2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена дослідженню засобів вербалізації екзистенційних феноменів (ЕФ) у англомовній ірландській поезії (АІП) ХХ століття у лінгвокультурному аспекті. Екзистенційні феномени визначаються як базові, універсальні явища буття систем різної природи, що демонструють динамічний характер їхнього поступу (генезу, становлення, розвиток, трансформацію, занепад, зникнення тощо). У концептуалізованому вигляді ЕФ набувають аксіологічного («екзистенційного») у філософському розумінні забарвлення, становлять підґрунтя для категоризації дійсності, окреслюють контури смислового поля культури лінгвоспільноти та впливають на формування відповідної етноспецифічної картини світу.

Розвиток сучасних наукових парадигм позначений міждисциплінарним підходом, який об'єднує точні, гуманітарні та природничі дисципліни навколо базових універсальних закономірностей, що характеризують функціонування досліджуваних об'єктів. Міждисциплінарність здійсненого в дисертаційній роботі дослідження засобів вербалізації ЕФ визначається **принципом інтеграції**, який передбачає поєднання інформації із мовних та міжмовних царин дослідження, уніфіковане відношення до різних вимірів мовних структур та **принципом природності**, згідно з яким поступ мовної системи детермінований її семіологічною та інтерактивною функціями, а також є біологічно, когнітивно і соціокультурно обґрунтованим (R.W. Langacker).

У філософії (М. Мерло-Понті, М. Гайдеггер, С. К'єркегор, Е. Гуссерль, О. Фінк) феномен визначався як предмет чуттєвого сприйняття дійсності, основна цілісна одиниця того, що можна виокремити в свідомості. Водночас із позиції лінгвістичних студій ЕФ стали предметом дослідження лише у роботах Колесника О. С.

З огляду на зв'язок мови і свідомості, що забезпечує концептуалізацію та омовлення явищ зовнішнього світу, у дослідженнях з когнітивної лінгвістики (М. Johnson, V. Evans, G. Lakoff, L. Talmy, Ch. Fillmore, W. Croft, G. Fauconnier, О. П. Воробйова, С. А. Жаботинська, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова, О. О. Селіванова, З. Д. Попова, Й. А. Стернін) мовні феномени розглядаються як репрезентанти експерієнційних категорій, а мовні явища пояснюються як частина людського досвіду (М.А.К. Halliday, Ch. Matthiessen). Поєднання цих розвідок зі здобутками філософії та нейрофізіології (О. Р. Лурія, J. Panksepp, A. Damasio, S. Coulson, G. Northoff) пояснює універсальні механізми категоризації, концептуалізації й омовлення буттєвого досвіду, нейрофізіологічну природу метафоричної репрезентації досвіду (S. Coulson, G. Lakoff).

Лінгвосеміотика (Ch. Peirce, Ch. Morris, F. de Saussure, J. Zlatev, U. Eco, G. Sonesson, О. О. Селіванова, Ю. М. Лотман, О. С. Колесник) наголошує на розумінні природи мовного знака, як репрезентанта дійсності, який поєднує сигнали зовнішнього світу, тілесного виміру людини, свідомості, культури та мови. Когнітивна поетика (М. Фрімен, Р. Тцур, Л. І. Белехова) розглядає природу поетичного тексту як єдність перцептивного досвіду людини та семіотичного виміру твору й визначає іконічність основним механізмом формування образних одиниць віршів.

Інтеграція розвідок лінгвокультурології та культурної лінгвістики (Ю. М. Лотман, Ф. Шаріфьян, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, В. А. Маслова, К. І. Мізін, О. О. Петров) дозволяє окреслити спільний методологічний арсенал українських і закордонних студій та визначити основними моделями концептуалізації буттєвого досвіду лінгвокультурні концепти (А. П. Бабушкін, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик,

О. С. Колесник), концептуальні метафори (КМ) (Дж. Лакофф, М. Джонсон) та концептуальні мережі (С. А. Жаботинська). Окреслення меж номінативного простору (І. В. Недайнова), визначення структурних типів знаків поетичного тексту на позначення ЕФ (К. С. Стрельченко) є ефективними методами дослідження особливостей вербалізації буттєвого досвіду, відображеного у віршових творах.

Актуальність роботи визначається спрямуванням лінгвокогнітивних та лінгвокультурних досліджень на міждисциплінарний підхід до розгляду явищ мови і мовлення, антропоцентричним характером дослідження патернів омовлення буттєвого досвіду лінгвокультур, потребою з'ясування когнітивного базису етноспецифічної категоризації дійсності, системного пояснення взаємодії феноменологічного, культурного та мовного вимірів репрезентації буттєвого досвіду.

Зв'язок праці з науковими темами. Дисертацію виконано в межах комплексної науково-дослідної теми факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича „Актуальні проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики викладання германських і романських мов” (номер державної реєстрації 0116U001434). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 1 від 24 лютого 2016 р.).

Мета дослідження полягає у здійсненні багатоаспектного аналізу засобів англійської мови на позначення базових національно-специфічних екзистенційних феноменів, котрі становлять ядро картини світу ірландців. Відповідно до визначеної мети передбачається виконання наступних завдань:

1. Визначити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження засобів вербалізації екзистенційних феноменів у англійській ірландській поезії ХХ століття.
2. Запропонувати характеристику мовних засобів як креативного коду, дотичного до формування картини світу на основі етноспецифічного буттєвого досвіду лінгвоспільноти.
3. Виокремити концептуалізовані іпостасі екзистенційних феноменів з позиції етноспецифічної категоризації світу.
4. Проаналізувати екзистенційні феномени, вербалізовані в англійських поетичних текстах, в аспекті міжсистемних інформаційних взаємодій.
5. Дослідити лінгвокогнітивне підґрунтя англійських номінативних одиниць (НО) на позначення екзистенційних феноменів, що функціонують у національно-специфічному контексті.
6. Виявити лінгвокультурні особливості номінацій екзистенційних феноменів у текстах англійських ірландських поетів.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці, що позначають екзистенційні феномени у англійській ірландській поезії ХХ століття.

Предметом дослідження є лінгвокультурні та лінгвокогнітивні особливості мовних засобів репрезентації аксіологічно значущих екзистенційних феноменів у англійській ірландській поезії ХХ століття.

Матеріалом дослідження слугують 2533 номінативні одиниці поетичного тексту на позначення екзистенційних феноменів ХХ століття, що були виокремлені із англійських ірландських віршових творів за авторством Вільяма Батлера Єйтса, Патріка Каванаха, Шеймаса Хіні, Семюела Беккета, Іван Боленд, Остіна Кларка,

Падрейка Колума, Пола Дуркана, Майкла Хартнетта, Ф. Р. Гігінса, Пета Інголдсбі, Тома Кеттла, Френсіса Людвіджа, Луїса Макніса, Дерек Махона, Джона Монтегю, Флена О'Браєна, Патріка Пірса, Джозефа Планкетта та Томаса Кінселли.

Методика дослідження. Дослідження засобів вербалізації ЕФ у англomовній ірландській поезії ХХ століття у лінгвокультурному аспекті застосовує міждисциплінарний підхід, що передбачає використання комплексу методів – триангуляції, яка поєднує наступні **методи**: *дефініційний аналіз* для встановлення предметно-логічної співвіднесеності номінативних одиниць на позначення екзистенційних феноменів; *метод компонентного аналізу* для визначення семантичних складових НО на позначення ЕФ складної, дифузної природи – просторово-часових, онтологічних, аксіологічних; *методи концептологічного та контекстологічного аналізу* для визначення характеристик концептуальних утворень відповідних ЕФ та з'ясування кореляції зі складниками їх макроструктури; *метод етимологічного аналізу* для з'ясування походження номінацій окремих ЕФ; *метод аналізу концептуальної метафори* для виявлення патернів концептуальної метафоричної думки, вкоріненої у концептуальній картині світу (ККС) етнічної лінгвоспільноти.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі *вперше розглянуто* природу екзистенційних феноменів, як універсальних категорій буттєвого досвіду у мовному та позамовному вимірах; *встановлені* форми та моделі концептуалізації фрагментів досвіду, підґрунтям яких є нейрофізіологічна структура свідомості. У роботі *розглянуто* функціонування ЕФ у теорії відкритих систем, *визначено* характеристики номінативного простору «екзистенційні феномени» в англomовній ірландській поезії ХХ століття. На основі співставлення методологічних засад лінгвокультурології та культурної лінгвістики *визначено* інструментарій формування лінгвокультурно конструйованих концептуалізацій; *визначені* вербалізатори екзистенційних феноменів з позиції лінгвосеміотики; *досліджені* мовні засоби відображення просторово-часових, антропоморфних, онтологічних, емоційно-чуттєвих, ментальних, суспільних та аксіологічних феноменів у лінгвокультурному аспекті; *визначені* особливості вербалізації інверсивних процесів у поетичних текстах англomовних ірландських авторів.

Наукову новизну одержаних результатів відображено у положеннях, які виносяться на захист:

1. Екзистенційні феномени є базовими, універсальними явищами буття систем різної природи, котрі в концептуалізованому вигляді становлять підґрунтя для категоризації дійсності. Специфічні набори профільованих при номінації цих феноменів ознак у англomовних ірландських поетичних текстах віддзеркалюють низку ексталингвальних і етнокультурних особливостей фізичного, соціального та ментального вимірів ірландського соціуму.

2. Принцип ієрархічності організації та функціонування відкритих систем, якими є екзистенційні феномени, культура та мова, принцип циклічності системних взаємодій детермінують поєднання трьох планів буття – феноменального, культурного та мовного, у якому мовні засоби на позначення ЕФ виявляють низку ознак лінгвокультурного коду соціуму. НО на позначення екзистенційних феноменів кодують фрагменти культурно специфічного досвіду за принципом іконічності.

3. Номінативний простір «екзистенційні феномени» у АП сформований усією сукупністю мовних знаків, основною функцією яких є вербалізація концептуалізованих фрагментів буттєвого досвіду. Побудова лінгвокультурних номінацій ЕФ обумовлена лінгвістичними, лінгвокогнітивними та нелінгвістичними чинниками, які розмежовуються за характером універсальності та специфічності.

4. Зміст поетично вербалізованих в англomовних ірландських творах концептів ІРЛАНДІЯ, МОВА, ЛЮДИНА, ФЕРМЕРСТВО та ін., як результат інтерпретації буттєвого досвіду, відображає динаміку поступу систем різної природи, що розгортається в координатах базової дихотомії ЖИТТЯ :: СМЕРТЬ. Подальша категоризація ЕФ, залучених до низки соціокультурно релевантних сценаріїв, відбувається за механізмами метафоричних і метонімічних концептуальних моделей, котрі віддзеркалюють просторово-часову орієнтацію людини, її онтологічні властивості, поведінкові риси та аксіологічні орієнтири діяльності.

5. Семантика номінативних одиниць на позначення ЕФ демонструє лінгвокультурну специфіку буттєвого досвіду англomовної ірландської (АІ) спільноти, оскільки зазначені НО профілюють етнічну ідентичність ірландців через акцентуацію тілесного досвіду, імплікацію прагматичних факторів – специфічного історико-політичного контексту, просторово-часової орієнтації дійсності, досвіду авторів.

6. Виявлені особливості номінацій ЕФ, зокрема, номінації інверсивних процесів та переорієнтованих аксіологічних орієнтирів, свідчать про динамічну зміну структури ККС англomовної ірландської спільноти, та кризи її ідентичності.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що результати дослідження засобів вербалізації екзистенційних феноменів у АП ХХ століття становлять внесок до теорії номінації, когнітивної семіотики, когнітивної поетики, лінгвокультурології, дозволяють поглибити розуміння комплексних механізмів категоризації, концептуалізації та омовлення фрагментів досвіду культурної спільноти. Для лінгвосеміотики та когнітивної поетики цінності набуває розкриття семіотичної природи номінативних просторів поетичного тексту та їх компонентів, універсальних та специфічних механізмів їх формування, інтерпретативних механізмів та процедур.

Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає у можливості їх використання при викладанні нормативних курсів з загального мовознавства («Мова і мовлення», «Мова і суспільство», «Мова і мислення»), лексикології («Етимологія»), у розробці і впровадженні спецкурсів із когнітивної лінгвістики («Когнітивна семантика», «Лінгвокультурологія», «Когнітивна поетика»).

Апробацію результатів дисертації здійснено на засіданнях кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2016–2019), на шести міжнародних наукових конференціях: «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури» (Львів, 2016), «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (Одеса, 2016), «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури» (Львів, 2017), «III Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2017), «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (Одеса, 2018), 14th ESSE Conference (Brno, 2018) та одній науково-практичній конференції: «Мова. Культура. Комунікація: поширення інтегративних тенденцій у сучасних дослідженнях мов і літератур» (Чернігів, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у чотирнадцяти одноосібних публікаціях, сім з яких надруковані у наукових фахових виданнях України, у тезах доповідей і матеріалах семи наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,24 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (490 позицій, з яких 370 – іноземними мовами), 12 додатків загальним обсягом 16 сторінок. Повний обсяг дисертації – 280 сторінок, основний зміст викладено на 204 сторінках.

У **висновках** викладені результати дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукової роботи, сформульовано робочу гіпотезу, визначено мету й завдання, окреслено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну дисертації, визначено її теоретичне та практичне значення, викладено основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** «Теоретичні засади дослідження засобів вербалізації екзистенційних феноменів у англомовній ірландській поезії ХХ століття» розглянуто теоретичне підґрунтя дослідження засобів вербалізації ЕФ у англомовній ірландській поезії ХХ століття. Визначено термін «екзистенційні феномени», розроблено типологію ЕФ, розглянуто нейрофізіологічні основи категоризації буттєвого досвіду та моделі його концептуалізації. Визначені параметри функціонування екзистенційних феноменів в смисловому просторі ірландської англомовної поезії ХХ століття та їх місце в теорії систем. Розглянуто вербальні репрезентації ЕФ крізь призму лінгвосеміотики, викладено методика дослідження засобів вербалізації ЕФ в англомовній ірландській поезії.

Екзистенційні феномени визначаються як базові, універсальні явища буття систем різної природи, що демонструють динамічний характер їхнього поступу (генезу, становлення, розвиток, трансформацію, занепад, зникнення тощо). Предмети, об'єкти і процеси зовнішнього світу, які стають частиною досвіду людини та наділені смислом, репрезентується одночасно у **феноменальній, ментальній (концептуальній) та мовній площинах**. Феноменальна площина у процесі семіозису є джерелом референтів, ментальна площина є середовищем формування концептів, концептуальних метафор та метонімій, мовна площина є середовищем репрезентації концептів у знаковій формі, сформованим на базі сприйнятих людиною ЕФ.

За рівнями онтологічної актуалізації, що відповідають ієрархічному плану універсальної моделі організації відкритих систем (Поляков В. А., Колесник О. С.), ЕФ розподілено на фізичні / фізіологічні, психоемоційні, ментальні, соціально-адаптивні, соціально-інтерактивні, ціннісні, світоглядні. Відповідно до специфічного набору профільованих ознак, ЕФ у контексті АП розподілені на просторово-часові (**час, простір**), онтологічні (**життя, смерть**), суспільні (**фермерство, поетична творчість, праця, взаємодія**), антропоморфні (**людина, поет, воїн**) та аксіологічні (**правда, справедливість, мораль, краса, віра**).

Низка регулятивних механізмів свідомості, що мають ірраціональний характер, сприяє формуванню існування людини таким чином, щоб забезпечити фізичну безпеку, орієнтацію у часопросторі, функціонування суспільних ієрархій, формування системи цінностей соціуму. Відповідно, універсальний характер структури свідомості вимагає виокремити типи ЕФ відповідно до рівня онтологічної актуалізації, які не обмежуються феноменами *життя* та *смерть*.

Відкриті системи (ВС) визначають як такі, у яких відбувається обмін внутрішніх елементів із зовнішнім середовищем. ВС передбачають інтеракцію між концептуальним та матеріальним, між суб'єктом та середовищем, між абстрактним та реальним. Це визначення дозволяє відносити сукупність ЕФ, їх концептуальні іпостасі та мову саме до відкритих систем. Їхня взаємодія репрезентує поєднання трьох планів буття – феноменального, культурного та мовного – центром яких є людина. Динаміка поступу системи ЕФ, віддзеркалена в особливостях аналізованих мовних одиниць, визначається протіканням циклічних темпоральних змін, її взаємодією із культурою та семіосферою соціуму, а також сценарно організованим перебігом процесів за участю різнорівневих ВС відповідно до законів еволюції.

Лінгвокультурні особливості номінацій ЕФ є наслідком формування специфічних смислів, сформованих у результаті когнітивних процедур, здійснюваних представниками англо-ірландського соціуму. Типові когнітивні процедури полягають у категоризації буттєвого досвіду, профілюванні екзистенційних доміант, які виходять із активації афективних систем первинної свідомості (J. Panksepp, F. G. Özkarar-Gradwohl), концептуалізації ЕФ у метафоричних та метонімічних моделях і концептуальних мережах, кодуванні концептуалізованого досвіду НО поетичного тексту.

Когнітивно-семіотичним механізмом формування образних одиниць поетичного тексту вважається іконічність (M. Freeman), яка базується на принципі подібності між формою знаку та його значенням і визначає вмотивованість позначуваного структурою значення. Афективний та естетичний досвід, який людина отримує при прочитанні образних одиниць поетичного твору, активує афективні системи свідомості (J. Panksepp) – нейронні мережі, асоційовані з відповідними емоціями (A. M. Jacobs).

Образність, як основна ознака одиниць вторинної номінації, транслює номатичні смисли мовних знаків, які виникають у поетичному контексті та реалізуються у формі «символічних збірок» (symbolic assembly), репрезентують категорії феноменального досвіду (V. Evans) та є «категоризаційними орієнтирами у подальшому освоєнні / моделюванні світу» (O. C. Колесник).

Наприклад, НО фразового рівня *The parish priest... // Went hammer and tongs at the prayers for the dying* (Heaney, S.: *Clearances*) позначає онтологічний ЕФ *смерть*, фокусується на ритуалі відспівування померлого. Компоненти конструкції *priest went hammer and tongs* вмотивовують формування образу священника, який із завзятістю коваля відправляє релігійний ритуал. Іконічність знаку встановлюється через мапування царини джерела КУВАННЯ у царину мети ВІДСПІВУВАННЯ, формуючи таким чином концептуальну метафору ВІДСПІВУВАННЯ ПОМЕРЛОГО ЦЕ КУВАННЯ. Проведення ритуалів, пов'язаних зі смертю, є культурною універсалією (D. Brown). Водночас омовлення ритуалу, у якому профілюються ознаки надмірного завзяття служителя церкви, набуває смислу у культурно специфічному контексті, де релігійність є невіддільною частиною буттєвого досвіду,

але проходить кризовий етап переосмислення людьми. Ситуативно-релевантний номематичний смисл породжується химерністю образу священника у ролі коваля із молотком та щипцями, іконічно репрезентованим через когнітивний механізм концептуальної метафори. Інтегрування універсального сценарію поховання та культурно-специфічного профілювання парадоксальності його реалізації змушує замислитись над існуванням кризи віри у католицькій ірландській спільноті.

У другому розділі «Номінативний простір «екзистенційні феномени» в ірландській англомовній поезії ХХ століття» дано визначення поняттю «номінативний простір», окреслені лінгвокультурні особливості номінацій ЕФ в АП ХХ століття та формування лінгвокультурно конструйованих концептуалізацій, розглянуті вербалізатори екзистенційних феноменів з позицій лінгвосеміотики, визначені структурні та функціонально-семантичні характеристики НО на позначення ЕФ.

Номінативний простір «екзистенційні феномени» в АП сформований усією сукупністю мовних знаків, основною функцією яких є вербалізація концептуалізованих фрагментів буттєвого досвіду. Номінативний простір (НП) розглядається як відкрита динамічна система, флуктуації котрої зумовлені універсальними закономірностями. Компоненти НП організовані у польові структури, об'єднуючим фактором яких є екстралінгвістична спрямованість – позначення ними окремого типу ЕФ.

Із корпусу поетичних текстів АП ХХ століття було виокремлено 2533 НО на позначення екзистенційних феноменів. Кількісний розподіл НО виглядає наступним чином: 563 НО (22%) – орієнтаційні ЕФ *час* та *простір*, 439 НО (17%) – антропоморфні феномени, 431 НО (17%) – онтологічні феномени *життя* та *смерть*, 371 НО (15%) – суспільні ЕФ, 342 НО (14%) – емоційно-чуттєві ЕФ, 234 НО (9%) – аксіологічні ЕФ та 152 НО (6%) – ментальні ЕФ.

Номінативний простір «екзистенційні феномени» у поетичному тексті формується унаслідок чинників **універсальності**, які є фундаментальними параметрами, що схожим чином впливають на мовні спільноти та властиві усім представникам людства та **специфічності**, що пояснюють варіативність досвіду, репрезентованого у поетичних текстах – прагматичних умов і специфічної форми його породження, географічного розташування й історико-політичного формування культурної спільноти – та визначають лінгвокультурну специфіку наповнення номінативного простору. Ядро НП «екзистенційні феномени» сформоване компонентами номінативних одиниць на позначення ЕФ:

- Орієнтаційних: *land, field, clay, earth, world, bog, time, year, moment, eternity, space, road, way, day, night, wind, light, sun.*
- Онтологічних: *life, living, birth, breath, being, death, dead, blood, flesh, corpse, body, coffin, grave, tomb, clay, graveyard, earth.*
- Емоційно-чуттєвих: *love, loving, to love, joy, fear, desire, passion, rage, anger, loneliness, pain, ache, heartache, heart, sorrow.*
- Ментальних: *consciousness, memory, thought, dream, mind, wisdom, sleep.*
- Антропоморфних: *man/men, woman/women, farmer, creature, peasant, poet, brother, sister, mother, father, daughter, the dead, the living, people, friend, queen.*
- Аксіологічних: *faith, beauty, pray, prayer, God, heaven, religion, morality, faithful, soul.*
- Суспільних: *peace, power, blood, plough, poetry, art, to write, to lose, to rest, hurry.*

Наявність спільних компонентів серед засобів вербалізації ЕФ зумовлена аморфністю семіотичного простору (Ю. М. Лотман), динамікою систем мови та свідомості, що уможливорює омовлення явищ різної природи спільними засобами.

Периферія НП «екзистенційні феномени» сформована мовними знаками:

1. Такими, які можна віднести до ірландського варіанту англійської мови: *going down the ruckety pass* (Kavanagh, P.: *The Great Hunger*) (ірландське, діалект.) – йти по розбитій дорозі, *graip up* (архаїчне) – замість *grobe* – намацувати, *oxter* (ірландське) – пахва, *bawneen* (ірландське) – нефарбований шерстяний жакет.
2. На позначення географічних місць, які зберігають фонетичні характеристики гельської мови: *Dun Laoghaire* (Boland, E.: *The Harbour*); *Clonmacnoise* (Heaney, S.: *Clearnces*); *County Wicklow* (Heaney, S.: *A Brigit's Girdle*); *above in Kilmainham* (Beckett, S.: *Enueg I*); *on the top of Cruchmaelinn* (Colum, P.: *A Rann of Exile*).
3. Для номінації історичних осіб, імена яких зберігають графічні та фонетичні особливості гельської мови: *Dalkey and Kiltiernan and Balally // through two ways of saying their names* (Boland, E.: *The Mother Tongue*).
4. На позначення фрагментів дійсності, що потребують з'ясування історичного формування семантики знаку. Наприклад, у НО *Muttered the old Crane of Gort* (Yeats, W. B.: *The Three Beggars*) компонент *Crane of Gort* номінує ваги, величиною з одноповерховий будинок, що візуально нагадують журавля у місті Горт (ірл. *Gort Inse Guaire*) у графстві Голвей, встановлений у 18 столітті, внаслідок чого місто перетворилося на осередок торгівлі.

Складники НП «екзистенційні феномени», з огляду на їхню знакову природу та базові принципи семіозису (Ч. Пірс, Ч. Моріс), в роботі розподілені на синсигнуми, легісигнуми та квалісигнуми, залежно від сигніфікативного механізму мовного знаку або ж на символи, ікони та індекси, на основі відношень між знаком і об'єктом, суб'єктом чи ситуацією феноменальної реальності. Подібність мовного знаку із фрагментом досвіду розглядається на концептуальному рівні. Відповідно, **знаки-ікони** є метафоричними одиницями, оскільки у концептуальному вимірі їх підґрунтям є концептуальна метафора. **Знаки-індекси** поетичного тексту є метоніміями, оскільки їх концептуалізація відбувається у межах одного концептуального утворення (G. Sonesson). Наприклад, у НО *the young winds cry* (O'Conaire, P.: *Gaelic Storyteller*) звук завивання вітру уподібнюється плачу людини. На основі відношення подібності формується КМ ПРИРОДНИЙ ФЕНОМЕН ЦЕ ЛЮДИНА. Концептуальна подібність дозволяє визначити зазначену конструкцію як **знак-ікону**. Причинно-наслідковий зв'язок **знаку-індексу** та фрагменту досвіду реалізується у НО *Wearing a poppy bruise on his temple* (Heaney, S.: *Mid-Term Break*), що є концептуальною метонімією ПРИЧИНА ЗАМІСТЬ НАСЛІДКУ.

Вказані конструкції здатні виявляти констеляції знакових рис. Наприклад, НО фразового рівня *I speak with the forked tongue of colony* (Boland, E.: *The Mother Tongue*) є знаком синсигнумом-індексом, оскільки кодує фрагмент досвіду на основі причинно-наслідкового зв'язку. Його концептуальною іпостассю є метонімія ЧАСТИНА ТІЛА ЗАМІСТЬ ФУНКЦІЇ, засобом вербалізації якої є полісемантична субстантивна одиниця *tongue*, яка означає частину тіла і мову. Атрибутивний компонент *forked* можна інтерпретувати як *неправдивий, нещирий*, базуючись на асоціації з роздвоєним язиком змії, які символізують підступність, або ж *роздвоєний*, чому сприяє розуміння

історичного контексту Ірландії – існування незбалансованої двомовності. Таке припущення підтверджується використанням у виразі субстантивного компоненту *colony* – фактично цей статус мала Ірландія тривалий час.

Базовими оперативними одиницями обробки інформації буттєвого досвіду лінгвостільності є лінгвокультурні концепти (ІРЛАНДІЯ, МОВА, ФЕРМЕРСТВО), концептуальні метафори та мережі, у яких реалізується взаємодія концептуальних утворень. Лінгвокультурна значущість концепту ІРЛАНДІЯ виявляється шляхом етимологічного аналізу, який дозволяє асоціювати згорнутий у внутрішній формі НО сценарій із ознаками родючості, плідності та співвідносити країну із її територією, землею. У складі метафоричних і метонімічних НО на позначення просторового досвіду, специфічного для країни, компоненти значення етимологічного походження слугують цариною джерела для концептуалізації Ірландії. Таким чином, типовою культурно специфічною концептуальною метафорою вважаємо ІРЛАНДІЯ ЦЕ ЖІНКА: *I caress the heaving province; No treaty // I foresee will salve completely your tracked // And stretchmarked body* (Heaney, S.: *Act of Union*), та концептуальну метонімію ЧАСТИНА ЗАМІСТЬ ЦІЛОГО: *Leitrim and Longfort* (Colum, P.: *A Drover*); *those fields, // those rivers, those roads* (Boland, E.: *Outside History*).

Відповідно до структурної організації розподіляємо номінативні одиниці на катазнаки 1 (прості лексичні одиниці: *Connolly; Croghaun; a king; an infant; apes*), катазнаки 2 (деривати та складні лексичні одиниці: *grave-digger; merchant; glaziers; statesman*), мезо-знаки (словосполучення, які номінують окремий тип феномену із суміжною характеристикою: *a humorous happy speech* (Yeats, W.B.: *Beggar to Beggar Cried*); *the cut-throat north* (Yeats, W.B.: *A Memory of Youth*)) макро-знаки 1 (НО фразового типу, предикативні конструкції, які вербалізують фрагмент буттєвого досвіду, основою якого є пропозиційна схема: *Who lives in Christ* (Kavanagh, P.: *The Great Hunger*); *When the horizon fades* (Yeats, W.B.: *The Tower*)) та макро-знаки 2 (Кагановська О. М., Колесник О. С., Стрельченко К. С.) (НО фразового рівня, повноцінні речення: *Your innocence has stabbed my heart* (Plunkett, J.: *The White Feather*); *the dead will congregate* (Heaney, S.: *Keeping Going*)).

Семантика компонентів номінативного простору «екзистенційні феномени» демонструє профілювання ознак, відповідно до яких виокремлюються наступні функціонально-семантичні типи: **знаки-дезигнатори** (Колесник О. С.), що позначають об'єкт / суб'єкт досвіду: *The steel, the corpse, The sod; motor-hearse*; **знаки-констататори**, що позначають стан речей чи набір характеристик денотата, профільовані в різних сценаріях: *you are young // So we speak a different tongue* (Yeats, W. B.: *Two Years Later*); **знаки-дескриптори**, які окреслюють певний набір характеристик денотата: *the cut-throat north, an Irish January, a Gaelic nation*; **знаки-кваліфікатори**, які позначають характеристики денотата з імплікованою оцінкою: *Where the grandfather is rising from his place // ... // To welcome a bewildered homing daughter* (Heaney, S.: *Clearances*); **знаки-акцентуатори**, що профілюють певні риси денотата, визначають його включення до різноманітних сценаріїв: *foreign city of Dublin* (Durcan, P.: *Going Home to Mayo*); *black eternity of April clay* (Kavanagh, P.: *To the Man after the Harrow*); та **знаки-прескриптори**, які виступають експліцитними регулюючими елементами, що детермінують результати розгортання певного сценарію: *Till the narrow coffin closes me* (Colum, P.: *An Drinaun Donn*).

Семантика номінацій ЕФ, насамперед породжувані лінгвокультурні ноематичні смисли, пов'язана з профілюванням вмісту – предмета чи суб'єкта буття – або ж процесу розгортання ЕФ. НО на позначення процесу профілює відношення, що існує між двома чи більше взаємопов'язаними ментальними утвореннями. Визначення типу процесу розгортання буттєвого досвіду можливе у НО фразового типу, у яких семантично виразний вербальний компонент є індикатором подієвої схеми (Dirven & Verspoor). Тип схеми відображає спосіб взаємодії учасників досвіду. Типи подієвих схем є основою конструювання концептуальних мереж. Так, наприклад, у НО *bear our life* (Heaney, S.: *Lightenings*) вербальний компонент профілює процесуальну схему та створює підґрунтя концептуалізації процесу досвіду у КМ ЖИТТЯ ЦЕ НОША.

У третьому розділі «Мовні засоби вербалізації екзистенційних феноменів в англійській ірландській поезії ХХ століття крізь призму лінгвокультурології» проаналізовані мовні засоби вербалізації ЕФ в англійській ірландській поезії ХХ століття відповідно до розробленої типології, з'ясовані особливості вербалізації інверсивних процесів у поетичних текстах англійських ірландських авторів.

Етноспецифічне бачення світу детерміноване низкою повторюваних когнітивних операцій та реалізації когнітивних моделей, які об'єктивуються у поетичному тексті у концептуальній сітці ієрархічних відносин, що формують ККС англійської ірландської спільноти. *Простір та час* є універсальними категоріями людської когніції. Через локалізацію себе у фізичному, соціальному, національному та космологічному просторі людина ідентифікує себе як ірландця, фермера, учасника соціальної взаємодії.

Етноспецифічний характер концептуалізації ЕФ *простір* детермінований специфікою розгортання концептуальної мережі, зображеної на наступному рисунку:

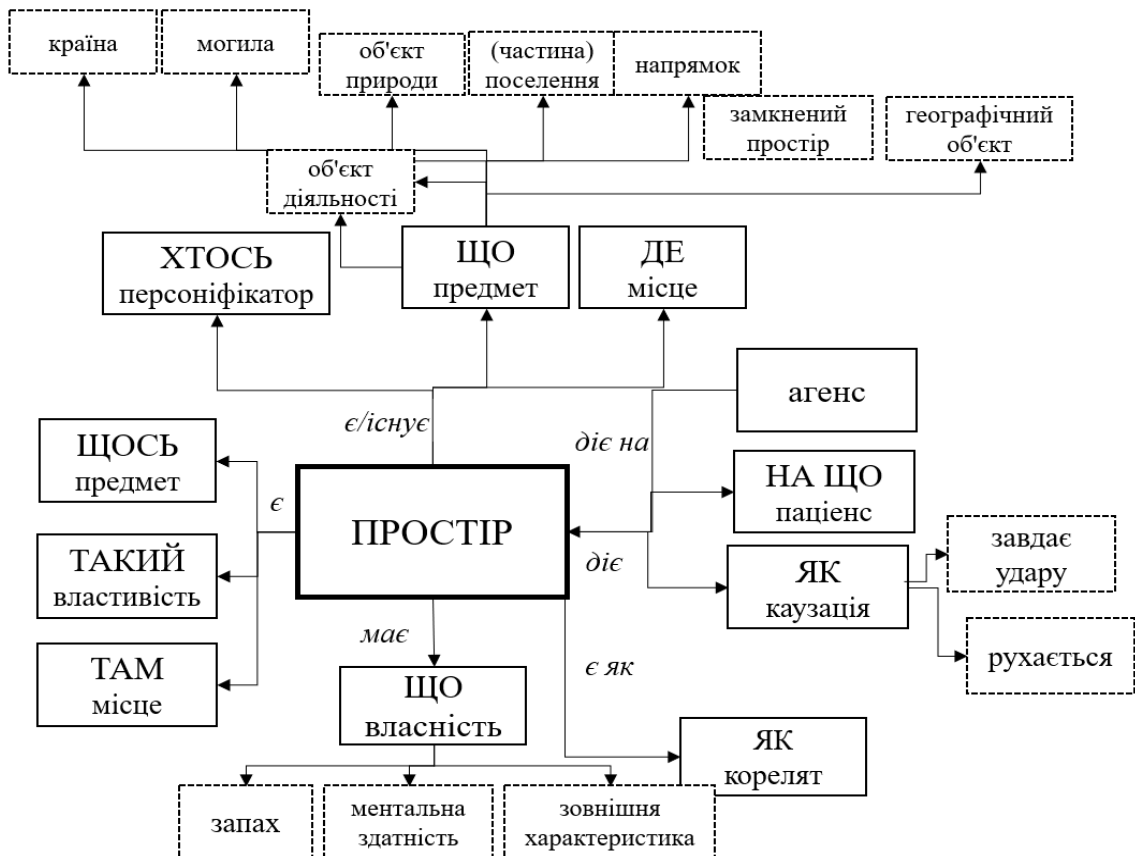

Рис. 3.1. Концептуальна мережа концепту ПРОСТІР

У даній концептуальній мережі визначальними є **ідентифікаційна схема специфікації**, формуючі компоненти якої є НО на позначення географічного розташування, географічних та природних об'єктів, об'єктів, пов'язаних із фермерською діяльністю: *No treaty // I foresee will salve completely your tracked // And stretchmarked body (Heaney, S.: Act of Union)*; **буттєва локативна схема** *on Ragland Road (Kavanagh, P.); in Connacht (Colum, P.: A Rann of Exile)*; *capes // Where heather only thrives (Colum, P.: A Saint)*; *in pleasant meads (Ledwidge, F.: Lament for Thomas McDonagh)* та **акціональна схема контактної дії**: *He walks the white-flowered field (Hartnett, M.: The Naked Surgeon)*; *This is the place of what I would leave (Heaney, S.: Land)*. Семантика НО на позначення вказаного ЕФ відкриває його дихотомічне сприйняття, що реалізується у КМ ПРОСТІР ЦЕ ЛЮДИНА (*The personality of those streets (Kavanagh, P.: I Had a Future)*) та ПРОСТІР ЦЕ СМЕРТЬ (*Under bare Ben Bulben's head // In Drumcliff churchyard Yeats is laid (Yeats, W.B.: Under Ben Bulben)*).

Мовні засоби на позначення ЕФ **час** вербалізують добові зміни (*Morning, Dawn, Night*), сезонні зміни (*October-coloured, April-watery, Summer morning*), темпоральні зміни людського життя (*youth; future; a hundred years*), космологічний час (*Timeless, eternity*), часові мікроутворення (*half-moments*). Лінгвокультурна специфіка даного ЕФ виявляється у розгортанні концептуальної мережі, у якій визначальними є **акціональна схема стану/процесу** (*Morning ...waking in a Mucker fog (Kavanagh, P.: Kerr's Ass)*), **буттєва локативна схема** (*Evening at the cross-road (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*), **акціональна схема контактної дії** (*Battered by time and weather (Kavanagh, P.: Address to an Old Wooden Gate)*).

Темпоральний досвід в АП осмислюється у межах біоритмів життя, циклічних змін середовища, пов'язаних із діяльністю людини. Концептуальними іпостасями даного сценарію є КМ ЧАС ЦЕ ЛЮДИНА – *A year passed and another hurried (Kavanagh, P.: The Great Hunger)* та ЧАС ЦЕ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ – *The snipe of Dawn fell like a whirring stone (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*. Інтеграція ЕФ **час** та **простір** реалізується у КМ ЧАС ЦЕ ПРОСТІР *spacious time (Kavanagh, P.: Winter)*.

Номінація антропоморфних ЕФ в АП формується навколо категорій буття, у межах яких людина ідентифікує себе та інших членів мовної спільноти – фізичного існування, соціальної і професійної ідентифікації, емоційної, когнітивної та духовної детермінації. Лінгвокультурна специфіка омовлення антропоморфних феноменів виявляється у використанні НО на позначення історичних постатей – *The people of Burke and of Grattan (Yeats, W.B.: The Tower)*; міфічних персонажів – *one of Maeve's nine brawling sons (Yeats, W.B.: The Hour before Dawn)*; *sea-rider Oisín (Yeats, W.B.: The circus Animals' Desertion)*; субстантивних НО, що позначають ототожнення людини із національно-культурною спільнотою: *my kinsfolk (Colum, P.: An Drinaun Donn)*; *country people // Not knowing their tongue (Heaney, S.: The Tollund Man)*; НО, що акцентують значущість релігійної ідентифікації людини, вмотивовані КМ ЛЮДИНА ЦЕ ДУША: *A preoccupied soul (Durcan, P.: Christmas day)*.

Репрезентації онтологічних феноменів (**життя** та **смерті**) у поезії демонструють універсальність механізмів поступу ВС, що передбачає їхнє проходження фаз генези, розвитку, занепаду та анігіляції, які в антропоцентричному розумінні асоціюються з феноменами народження, життя і смерті. Репрезентація ЕФ **життя** здійснюється через часову та просторову орієнтацію людини.

Лінгвокультурна специфіка вербалізації онтологічних феноменів реалізується у дихотомії концептів ЖИТТЯ :: СМЕРТЬ, що у мовному вимірі репрезентовано використанням вербальних компонентів *lives :: dies, is born :: dies, coming :: going*. НО на позначення ЖИТТЯ у межах темпорального виміру демонструють елементи динамічності, руху, зміни, репрезентовані у компонентах *run, coming, going, change, turning*. Розгортання дихотомічного сценарію спостерігається у КМ ЖИТТЯ ЦЕ ПОДОРОЖ – *we went down together (Colum, P.: An Idyll); One came on earth (Plunkett, J.: I Love You with Mu Every Breath)* та ЖИТТЯ ЦЕ КОНТЕЙНЕР: *learn to live in a mud-walled space (Kavanagh, P.: The Great Hunger), she walked out of my life (Durcan, P.: Christmas Day)*, ПОМИРАТИ ЦЕ ЙТИ – *his passing (Higgins, F.R.: Padraic O'Connair Gaelic Storyteller)*; БУТИ МЕРТВИМ ЦЕ БУТИ В ЗАКРИТОМУ ПРОСТОРИ – *A four-foot box, a foot for every year (Heaney, S.: Mid-Term Break)*.

Особливості вербалізації ЕФ *смерть* в АІ ККС репрезентують уявлення мовної спільноти одночасно про фізичний та духовний вимір даного феномену. Мовні засоби на його позначення увиразнюють фізичний вимір смерті, її атрибути (церемонії поховання та оплакування загиблих), а також метафізичний вимір, що відтворює ознаки смерті та смертності, пов'язані із вірою, духовністю.

Концептуалізації ЕФ *смерть* здійснюється через лінгвокогнітивні процедури розширення та перспективізації, які уможлиблюють зміщення фокусу від фізичного рівня актуалізації явища до світоглядного. Механізм втілення є каузативним для формування концептуальної метонімії ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ ЦЕ СМЕРТЬ – *Grey matter like gruel flecked with blood (Heaney, S.: Keeping Going); Wearing a poppy bruise on his temple (Heaney, S.: Mid-Term Break)*. Розширення фокусу формує КМ ЗАКРИТИЙ ПРОСТІР ЦЕ СМЕРТЬ *the barley grew out of our grave (Heaney, S.: Requiem for the Croppies)* та БУТИ НА НЕБІ ЦЕ БУТИ МЕРТВИМ *An upstairs outlook of the whole country (Heaney, S.: The Ash Plant); swaggering celestially home (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*. Наступна схема репрезентує напрямок розширення фокусу від вузького концептуального контенту до широкого вмісту спорідненої царини:

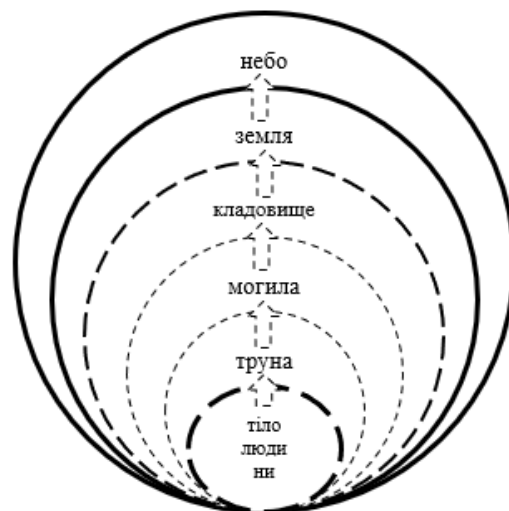

Рис. 3.2. Модель концептуалізації ЕФ *смерть* шляхом лінгвокогнітивних операцій розширення та перспективізації.

Засоби вербалізації ЕФ *смерть* акцентують фізичний / фізіологічний вияв

смерті, її атрибути. Етнокультурний смисл породжується під час розгортання культурного сценарію СМЕРТЬ ЦЕ СВЯТКУВАННЯ, який походить із ритуалу святкування заслуг померлого на поминках, радше ніж оплакування його кончини (*It's my fear that my wake won't be quiet (Colum, P.: A Connachtman)*), традиційно ірландського споживання значних кількостей пива на поминках; *So drink his peace – this grey juice of the barley (Higgins F. R.: Padraic O'Conaire, Gaelic Storyteller)*. Використання знака-символу yew (тис) імплікує традицію висаджувати тисові дерева на кладовищі біля церкви, яка походить від друїдів. Рослина є символом безсмертя, оскільки може рости століттями, та є своєрідним переходом смерті у вічність.

В АПІ номінація емоційно-чуттєвих феноменів відбувається через а) ідентифікацію емоції чи почуття у НО, де вказується їх ім'я (*love, passion, loneliness, fear, rage, pain, joy, sadness*), б) омовлення емоційного досвіду як процесу, через використання вербальних компонентів (*I loved – // The triangular hill (Kavanagh, P.: Innocence); terrified again // of not loving (Beckett, S.: Cascando)*) та с) вербалізацію специфічної фізіологічної реакції у випадку симптоматичного омовлення емоції чи почуття, що визначає емоційне переживання як стан *ice ran through every vein (Hartnett, M.: The Naked Surgeon)*. В останньому випадку концептуалізація досвіду відбувається на основі механізму отілеснення, відповідно до якого сенсорні відчуття є індикаторами емоційного переживання. Концептуальним підґрунтям такого сценарію є метонімія ЕМОЦІЙНЕ ЦЕ ФІЗИЧНЕ та СЕРЦЕ ЦЕ КОНТЕЙНЕР ЕМОЦІЙ (*where my heart's bestowed (Colum, P.: An Drinaun Donn)*).

Ментальні ЕФ репрезентовані НО *consciousness, mind, memory, thought, intellect, wisdom*, концептуальним підґрунтям яких є відповідні концепти, які формують ядро ментального досвіду. До периферії належать НО *knowledge, imagination, fantasy, dream, illusion, sense*. Зазначені ЕФ концептуалізуються одночасно як процеси та продукти когнітивної діяльності, що реалізуються у КМ МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ЦЕ ЛЮДИНА (*my tortured mind (Plunkett, J.: Moriturus Te Salutat)*), МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ЦЕ ПРЕДМЕТ (*Deformity of body and of mind (Yeats, W.B.: The Phases of the Moon)*), МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ЦЕ КОНТЕЙНЕР (*Her present image floats into the mind (Yeats, W.B.: Among Schoolchildren)*).

Репрезентація буттєвого досвіду в АПІ реалізується в омовленні дихотомічних сценаріїв, що свідчить про динамічну зміну структури ККС англomовної ірландської спільноти. Концептуалізація **суспільної взаємодії** реалізується у дихотомії НАСИЛЛЯ :: МИР, що обумовлено історико-політичним контекстом Ірландії ХХ століття. У розвитку цього сценарію мир вбачається у буденній взаємодії із природним середовищем (*hear amid the gardeners nightly peace (Yeats, W.B.: Beggar to Beggar Cried)*), але знаходиться під постійною загрозою (*old arrogance eats peace (Hartnett, M.: The Naked Surgeon)*). Концепт НАСИЛЛЯ проектується у просторовий вимір, що активує прототипний сценарій ЗГОРИ :: ЗНИЗУ, у якому положення тримача влади асоціюється із просторовим положенням згори, а людини підвладної – знизу: *to fall // Low at my feet and worship me (Plunkett, J.: Heaven in Hell)*.

Дуальність суспільного феномену **фермерство** у світогляді ірландців виявляється у його вербалізації у дихотомії романтизація :: деромантизація. У світогляді англomовних ірландців воно має екзистенційне значення, що обумовлено економічним контекстом та історичною подією Великого голоду 1845-1849 років.

Концептуальними іпостасями цього ЕФ слугують протилежні КМ ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ДЖЕРЕЛО КУЛЬТУРИ ТА РЕЛІГІЇ (*the source from which all cultures rise // and the religions (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*), ФЕРМЕРСЬКИЙ ОБ'ЄКТ ЦЕ РЕЛІГІЙНИЙ ОБ'ЄКТ (*you are driving your horses through // the mist where the Genesis begins (Kavanagh, P.: To the Man after the Harrow)*), ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ТВОРЧИСТЬ (*But I've no spade to follow men like them.. Between my finger and my thumb // My squat pen rests. I'll dig with it (Heaney. S.: Digging)*) та ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ЗЛОЧИНЕЦЬ (*[farming] burgled my bank of youth (Kavanagh, P.: Stony Grey Soil)*), ЗЕМЛЯ ЦЕ В'ЯЗНИЦЯ (*jails are narrower than the five-sod ridge Kavanagh, P.: The Great Hunger*)).

В аксіологічних ЕФ трансформація змісту ціннісних концептів МОРАЛЬНІСТЬ :: АМОРАЛЬНІСТЬ реалізується у НО *Religion's walls expand to the push of nature. Morality yields // To sense – but not in little tillage fields (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*. Предикативна конструкція *Morality yields // To sense (Мораль поступається глузду)* демонструє конфлікт між соціально встановленими правилами та природними потребами людини, які не можуть бути реалізовані у сільській спільноті (*not in little tillage fields – не на малих полях ріллі*). Зміну системи цінностей репрезентують метафоричні конструкції, що базуються на КМ ЦЕРКВА ЦЕ ГНОБИТЕЛЬ – *And the chapel **pressing its low ceiling** over them fields (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*, МОРАЛЬ ЦЕ ТЯГАР – *In the gap there's a bush weighted with boulders like morality fields (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*. У таких НО метафорична репрезентація здійснюється через концептуалізацію морального тиску як тиску фізичного.

Особливу значущість має феномен *мови*, який в англо-ірландській ККС має статус світоглядного, є інтегрованим у суспільні ЕФ, як засіб комунікації, та ментальні ЕФ, як когнітивна здатність. Значущість феномену *мова* виявляється у НО *In Ogham strokes // A name was writ (Colum, P.: A Mountaineer)*. Адвербіальний компонент *In Ogham strokes* вказує на огамічну писемність древніх ірландців, у якій кожен символ позначав божество, стихію та дерево (Л. Л. Звонська та ін.). Відповідно, ім'я, написане огамом, мало легендарне походження та сакральне значення.

Феноменальний досвід, спроектований у мовний вимір, є джерелом формування зміни екзистенційних домінант, механізмом чого є інверсивні процеси. У роботі розрізняються поняття «семантична інверсія», в якій відбувається зміна смислових компонентів концепту, та «концептуальна інверсія», в якій відбувається комплексна зміна концептуальних утворень. Наприклад, семантична інверсія реалізується у НО *Religion could not be counter-irritant like a blister (Kavanagh, P.: The Great Hunger)*. Сміслові наповнення концепту РЕЛІГІЯ модифікується під впливом семантики субстантивного компонента *blister*. Кваліфікативні ознаки останнього змушують інтерпретувати релігійний досвід як болючий, незручний та концептуалізувати його у неконвенційній етноспецифічній КМ РЕЛІГІЯ ЦЕ МОЗОЛЯ.

Концептуальна інверсія реалізується у НО *I am no more with life and death, // My heart upon his warm heart lies, // My breath is mixed into his breath (Yeats, W. B.: The Heart of the Woman)*. Фізична близькість, омовлена у конструкції *My heart upon his warm heart lies, // My breath is mixed into his breath*, імплікує концептуальну метонімію ФІЗИЧНА БЛИЗЬКІСТЬ ЦЕ КОХАННЯ, інтеграція ЕФ *життя* та *смерть* у зазначений сценарій

вмотивовує його переосмислення та інверсію онтологічних концептів ЖИТТЯ, СМЕРТЬ та їх інтеграцію у концепт КОХАННЯ.

За структурним критерієм або ж за специфікою розгортання сценарію розподіляються: інверсія-поляризація (спостерігається при полярній зміні концептів ЛЮБОВ :: НЕНАВИСТЬ, ДОБРО :: ЗЛО), інверсія-інтеграція (при злитті опозитних концептів ЖИТТЯ + СМЕРТЬ, БУТТЯ + НЕБУТТЯ), інверсія-зміщення (при реалізації неочікуваного сценарію, в якому два чи кілька концептів, які, на перший погляд, не мають спільних характеристик, трансформуються в іншу іпостась: МОРАЛЬ :: ЗАЛЕЖНІСТЬ), якісна інверсія (при зміні наповнення одного і того самого концепту).

ВИСНОВКИ

Дослідження засобів вербалізації екзистенційних феноменів в англomовній ірландській поезії ХХ століття ґрунтується на міждисциплінарному підході, що враховує положення теорії систем, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та культурної лінгвістики, лінгвoseміотики, теорії концептуальної метафори та метонімії. Застосування розробленої інтегративної методики дозволило встановити, що засоби вербалізації екзистенційних феноменів, представлених в англomовних ірландських поетичних текстах ХХ століття, в іконічній формі репрезентують концептуалізований буттєвий досвід лінгвокультурної спільноти, який поєднує зміст феноменологічного, культурного та мовного вимірів існування етносу.

Екзистенційні феномени є базовими, універсальними явищами буття систем різної природи, котрі в концептуалізованому вигляді становлять підґрунтя для подальшої категоризації дійсності. Специфічні набори профільованих при номінації цих феноменів ознак в англomовних ірландських поетичних текстах віддзеркалюють низку екстралінгвальних та етнокультурних особливостей фізичного, соціального та ментального вимірів ірландського соціуму.

Номінативний простір «екзистенційні феномени» в англomовній ірландській поезії сформований усією сукупністю мовних знаків, основною функцією яких є вербалізація концептуалізованих фрагментів буттєвого досвіду. Номінативний простір розглядається як відкрита динамічна система, флуктуації котрої зумовлені універсальними закономірностями. Компоненти НП організовані у польові структури, об'єднуючим фактором яких є екстралінгвістична спрямованість – позначення ними окремого типу ЕФ.

Із корпусу поетичних текстів АПІ ХХ століття було виокремлено 2533 НО на позначення екзистенційних феноменів. Кількісний розподіл НО виглядає наступним чином: 563 НО (22%) – орієнтаційні ЕФ *час* та *простір*, 439 НО (17%) – антропоморфні феномени, 431 НО (17%) – онтологічні феномени *життя* та *смерть*, 371 НО (15%) – суспільні ЕФ, 342 НО (14%) – емоційно-чуттєві ЕФ, 234 НО (9%) – аксіологічні ЕФ та 152 НО (6%) – ментальні ЕФ.

Структура і зміст аналізованого НП «екзистенційні феномени» визначаються універсальними та етноспецифічними характеристиками. Універсальність детермінована ієрархічними (каузативними) та синергетичними (компліментарними) відносинами між його компонентами, а також нейрофізіологічними особливостями когнітивних механізмів, відповідальних за семіотизацію концептуалізованого досвіду. Етноспецифічні характеристики НП «ЕФ» залежать від низки екстралінгвальних

чинників (географічних, соціокультурних, історико-політичних, ситуативно-сценарних тощо), котрі становлять лінгвопрагматичний фон семіозису.

Функціонально-семантичними особливостями НО на позначення ЕФ у поетичному контексті є іконічна репрезентація фрагмента буттєвого досвіду, кодування цілісного словесно-поетичного образу структурою знака, залежність синтаксичної структури знака від типу ЕФ відповідно до характеру його екстралінгвістичної спрямованості. Семантика компонентів номінативного простору «екзистенційні феномени» демонструє профілювання ознак, відповідно до яких виокремлюються наступні функціонально-семантичні типи: **знаки-дезигнатори**, що позначають об'єкт / суб'єкт досвіду, **знаки-констататори**, що позначають стан речей чи набір характеристик денотата, профільовані в різних сценаріях, **знаки-дескриптори**, які окреслюють певний набір характеристик денотата, **знаки-кваліфікатори**, які позначають характеристики денотата з імплікованою оцінкою, **знаки-акцентуатори**, що профілюють певні риси денотата, визначають його включення до різноманітних сценаріїв та **знаки-прескриптори**, які виступають експліцитними регулюючими елементами, які детермінують результати розгортання певного сценарію.

Зміст поетично вербалізованих концептів ІРЛАНДІЯ, МОВА, ЛЮДИНА, ФЕРМЕРСТВО та ін., як результат інтерпретації буттєвого досвіду, відображає динаміку поступу систем різної природи, що розгортається в координатах базової дихотомії ЖИТТЯ :: СМЕРТЬ. Категоризація ЕФ, залучених до низки соціокультурно релевантних сценаріїв, відбувається за механізмами метафоричних і метонімічних концептуальних моделей, котрі віддзеркалюють просторово-часову орієнтацію людини, її онтологічні властивості, поведінкові риси та аксіологічні орієнтири.

Етноспецифічний характер концептуалізації ЕФ *простір* детермінований специфікою розгортання концептуальної мережі, у якій визначальними є **ідентифікаційна схема специфікації**, формуючі компоненти якої є НО на позначення географічного розташування, природних об'єктів, об'єктів, пов'язаних із фермерською діяльністю, **буттєва локативна схема**, у межах якої репрезентується розташування людини відносно просторових об'єктів, **акціональна схема контактної дії**, яка визначає характер взаємодії суб'єкта досвіду з елементами простору. Семантика НО на позначення вказаного ЕФ відкриває його дихотомічне сприйняття, що реалізується у КМ ПРОСТІР ЦЕ ЛЮДИНА та ПРОСТІР ЦЕ СМЕРТЬ.

Темпоральний досвід буття в АП осмислюється у межах біоритмів життя, циклічних змін середовища, пов'язаних з діяльністю людини. Концептуальними іпостасями цього сценарію є КМ ЧАС ЦЕ ЛЮДИНА та ЧАС ЦЕ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ. Інтеграція ЕФ *час* та *простір* реалізується у КМ ЧАС ЦЕ ПРОСТІР. Лінгвокультурна специфіка омовлення ЕФ *час* виявляється у розгортанні концептуальної мережі, у якій визначальними є **акціональна схема стану/процесу**, **буттєва локативна схема** та **акціональна схема контактної дії**.

Лінгвокультурна специфіка омовлення антропоморфних феноменів виявляється у використанні НО на позначення історичних постатей, міфічних персонажів, ототожнення людини із національно-культурною спільнотою, значущості релігійної ідентифікації людини, вмотивованих КМ ЛЮДИНА ЦЕ ДУША.

Акцентуація тілесного досвіду реалізується у концептуальних метоніміях, що є

підґрунтям НО на позначення ЕФ *смерть* (ПРИЧИНА ЗАМІСТЬ НАСЛІДКУ, ФІЗИЧНЕ УШКОДЖЕННЯ ЦЕ СМЕРТЬ, БУТИ МЕРТВИМ ЦЕ БУТИ В ЗАКРИТОМУ ПРОСТОРИ), емоційних ЕФ (ФІЗИЧНЕ ЦЕ ЕМОЦІЙНЕ, СЕРЦЕ ЦЕ КОНТЕЙНЕР ЕМОЦІЇ).

Репрезентація буттєвого досвіду в АПІ реалізується у розгортанні дихотомічних сценаріїв ЗГОРИ :: ЗНИЗУ, НАСИЛЛЯ :: МИР (суспільні ЕФ), МОРАЛЬНІСТЬ :: АМОРАЛЬНІСТЬ (аксіологічні ЕФ) та опозитних КМ ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ДЖЕРЕЛО КУЛЬТУРИ ТА РЕЛІГІЇ, ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ТВОРЧИСТЬ :: ФЕРМЕРСТВО ЦЕ ЗЛОЧИНЕЦЬ, ЗЕМЛЯ ЦЕ В'ЯЗНИЦЯ, що свідчить про динамічну зміну структури ККС англомовної ірландської спільноти. Зміну системи цінностей спільноти репрезентують метафоричні конструкції, що базуються на КМ ЦЕРКВА ЦЕ ГНОБИТЕЛЬ, МОРАЛЬ ЦЕ ТЯГАР.

Інверсивні трансформації концептуальних утворень та їхнього смислового наповнення демонструють акцентуацію стадії занепаду / смерті як підсвідомого віддзеркалення екстралінгвальних чинників формування культурної спільноти та профілювання етноспецифічних ірландських смислів у контексті англійського смислового простору. Зазначена динаміка поступу систем різної природи є маркером ентропії соціальної системи, конфлікту англійської та ірландської картин світу через трансляцію ірраціонального відчуття дисонансу буттєвого досвіду, невідповідності очікуваним сценаріям його реалізації.

Результати дослідження засобів вербалізації екзистенційних феноменів в англомовній ірландській поезії ХХ століття відкривають подальші перспективи наукових розвідок, які можуть бути пов'язані з дослідженням вербалізації екзистенційних доміант лінгвокультурних спільнот порівняльного характеру, зв'язку типів мовних знаків із позначенням ними характеру позамовної дійсності, мовною репрезентацією буттєвого досвіду у поетичному дискурсі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вуек О. Є. Актуалізація концепту «ЕКЗИСТЕНЦІЯ» в сучасній ірландській поезії. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. Вип. 720. С. 105–115.
2. Вуек О. Є. Вербалізація екзистенційних феноменів у збірці Шеймаса Хіні «Human Chain». *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2015. Вип. 751: Германська філологія. С. 177–184.
3. Вуек О. Є. Феномен концептуальної інверсії у поетичному тексті (на матеріалі англомовної ірландської поезії ХХ-ХХІ століття). *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. № 4 (13). Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2016. С. 3–13.
4. Вуек О. Є. Інверсія як універсальна властивість поступу відкритих систем (на матеріалі англомовної ірландської поезії ХХ-ХХІ століття). «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури»: міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 13–14 травня 2016 року. Львів : Логос, 2016. С. 76–79.

5. Вуек О. Є. Універсологічно-системні характеристики екзистенційних феноменів у поетичному тексті. «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 19–20 липня 2016 року. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016. С. 25–29.

6. Vuiek O. Making Meaning of “MORALITY” as an Axiological Phenomenon. ISSN 2409-1154. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2017. № 28. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 97–101.

7. Vuiek O. Linguo-Cultural Reconstruction via Pragmatics of Poetic Texts. «Мова. Культура. Комунікація: поширення інтегративних тенденцій у сучасних дослідженнях мов і літератур»: Матеріали VIII-ї науково-практичної конференції (28–29 квітня 2017 р.). Чернігів : Видавництво «Десна Поліграф», 2017. С. 64–67.

8. Vuiek O. Development of Metaphor in the Context of Poetic Text. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*, Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 2. С. 67–72.

9. Vuiek O. Debating the Deliberateness of Conceptual Metaphor. «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури»: міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 12–13 травня 2017 року. Львів : Логос, 2017. С. 109–111.

10. Vuiek O. Reviewing Deliberate Metaphor Theory in the Aspect of Cultural Linguistics. III Таврійські філологічні читання: міжнародна науково-практична конференція 19–20 травня 2017 року, м. Херсон. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 129–132.

11. Вуек О. Є. Метафорична репрезентація феномену *часу* в англomовному ірландському поетичному тексті (на матеріалі творів Патріка Каванаха). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2018. № 34. Том 2. Одеса, 2018. С. 11–15.

12. Вуек О. Є. Механізми етнокультурної концептуалізації дійсності. «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 17-18 серпня 2018 р. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 50–54.

13. Vuiek Olha Construing reality of Irish Poetry. European Society for the Study of English, Czech Association for the Study of English: 14th ESSE Conference Abstracts, 29 August – 2 September 2018: Masaryk University. Brno, 2018. С. 36.

14. Вуек О. Є. Вербалізація екзистенційного феномену *простір* в англomовній ірландській поезії ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія,* 2019. № 39. том 2. Одеса, 2019. С. 14–19.

АНОТАЦІЯ

Вуек О.Є. Засоби вербалізації екзистенційних феноменів у англomовній ірландській поезії ХХ століття: лінгвокультурний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04. – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, МОН України, Львів, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню засобів вербалізації екзистенційних феноменів в англomовній ірландській поезії ХХ століття у лінгвокультурному аспекті. У роботі розглянуто природу екзистенційних феноменів як універсальних категорій буттєвого досвіду у мовному та позамовному вимірах; встановлені форми та моделі концептуалізації фрагментів досвіду, підґрунтям яких є нейрофізіологічна структура свідомості. Окреслені характеристики номінативного простору «екзистенційні феномени» як відкритої динамічної системи та встановлені структурні й функціонально-семантичні ознаки його компонентів.

Досліджені мовні засоби відображення просторово-часових, антропоморфних, онтологічних, емоційно-чуттєвих, ментальних, суспільних та аксіологічних феноменів у лінгвокультурному аспекті; визначені особливості вербалізації інверсивних процесів у поетичних текстах англomовних ірландських авторів.

Ключові слова: екзистенційний феномен, номінативна одиниця, концептуальна метафора, концептуальна метонімія, англomовна ірландська поезія, знак, семіотизація, концептуальна картина світу.

АННОТАЦИЯ

Вук. О. Е. Средства вербализации экзистенциальных феноменов в англоязычной ирландской поэзии ХХ века: лингвокультурный аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка, МОН Украины, Львов, 2020.

Диссертация посвящена исследованию способов вербализации экзистенциальных феноменов в англоязычной ирландской поэзии ХХ века в лингвокультурном аспекте. В исследовании рассмотрена природа экзистенциальных феноменов как универсальных категорий бытийного опыта в языковом и внеязыковом измерениях. Установлены формы и модели концептуализации фрагментов опыта, основой которых является нейрофизиологическая структура сознания. Очерчены характеристики номинативного пространства «экзистенциальные феномены» как открытой динамической системы, установлены структурные и функциональные признаки его компонентов.

Исследованы языковые средства, отображающие пространственно-временные, антропоморфные, онтологические, эмоционально-чувственные, ментальные, социальные и аксиологические феномены в лингвокультурном аспекте. Обозначены особенности вербализации инверсионных процессов в англоязычных поэтических текстах ирландских авторов.

Ключевые слова: экзистенциальный феномен, номинативная единица, концептуальная метафора, концептуальная метонимия, англоязычная ирландская поэзия, знак, семиотизация, концептуальная картина мира.

RESUME

Vuiek O.Ye. Verbal Means of Representation of Existential Phenomena in Anglo-Irish Poetry of the XX Century in the Context of Cultural Linguistics. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.04. – Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2020.

The thesis focuses on the study of verbal means of representation of existential phenomena in Anglo-Irish poetry of the XX century in the context of cultural linguistics.

The research investigates the nature of existential phenomena as universal categories of human experience in linguistic and non-linguistics dimensions; identifies the forms and models of conceptualisation of life experience that is based on neurophysiological architecture of consciousness.

The study offers typology of existential phenomena, considers the parameters of extralinguistic directionality, levels of ontological actualization, specific set of profiling features. The formation and structure of linguacultural designations of experience are determined by a set of universal and specific factors that incorporate non-linguistic, cognitive linguistic and linguistic parameters. The study establishes that the basic models of conceptualisation of existential phenomena are linguacultural concepts, conceptual metaphors, conceptual metonymies, and conceptual networks.

Language means of Anglo-Irish poetry that nominate existential phenomena are viewed as a linguacultural code which is formed as a result of phenomenal experience of a linguistic community. Poetic sign is defined as a language unit that serves to represent a conceptualisation of a subject, object or a process of experience. Poetic signs are formed according to the two principles of semiosis: existential nature of signs, and relation between the sign and the referent – a subject, object or a situation of phenomenal reality. It is determined that the mechanism of sign formation in poetry is iconicity.

Iconic representation of phenomenal experience by the syntactic structures demonstrates correlation between the type of a nominative unit and the type of extralinguistic experience. According to this connection the study singles out functional and semantic peculiarities of nominative units. The principle of semantic salience serves to determine the component of the unit that carries the greater degree of meaningfulness.

Nominative space “existential phenomena” in Anglo-Irish poetry is comprised by all of the language units the primary function of which is to express conceptualised life experience in the language of poetry.

The study presents the analysis of language means that designate spatial, temporal, anthropomorphic, ontological, social, emotional, mental and axiological phenomena. Semantic analysis of designation units has allowed to delineate categorial framework within which the representation of a phenomenon takes place.

For each of the categories the research defines conceptual components that form conceptual world view of Anglo-Irish community, conceptual metaphors and metonymies that demonstrate relationship within and between separate concepts, profiling of schemata within conceptual networks, specific to the ethnic community of the given time frame. Interpretation of those structures relies strongly on the pragmatic and extra-linguistic factors exhibited in poetry.

Poetic context demonstrates the change in conceptual content and transformation of conceptual world view of the Anglo-Irish community in the XX century. The state of the matter is accompanied by and manifested in the process of conceptual inversion that touches upon every aspect of perceived experience. Accordingly, the study determines the types of inversion and analyses their functioning in poetic texts.

Key words: existential phenomenon, nominative unit, conceptual metaphor, conceptual metonymy, Anglo-Irish poetry, sign, semiotisation, conceptual world view.

Підписано до друку 12.11.2020. Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Зам. № 79. Тираж 100 прим.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544